

СТАНОВИЩЕ

От проф. Красимира Димитрова Гагова, дин, СУ “Св. Климент Охридски”, средновековна история, за дисертацията на тема „**Българи и хазари VII-IX в.**“ за придобиване на научната и образователна степен доктор, по професионално направление 2.2. История и археология, с кандидат **Иван Пламенов Драгов**

Предложената дисертация има за цел да представи успоредно ранната история на българите и хазарите, като търси аналогии в държавното развитие на двата етноса, както, разбира се, и на контактите и военните сблъсъци между тях. Темата не е много популярна в българската съвременна историография и затова подобно изследване би трябвало да се приветства. Хронологията е ограничена в периода VII-IX в. Акцентът е върху хазарите и тяхната империя и съответно на българските общности населяващи техните територии.

Структурата е подходяща. Разделянето на главите на по-малки под теми позволява да се изгради стройна схема на изложението и го прави по-ясно.

Текстът започва с преглед на средновековните извори и тяхната стойност, последван от анализ на историографията. Българският интерес по темата не е много голям, но авторът е направил оценка на всичко написано до сега с изключение на последната книга на Ц. Степанов, която може би е излязла, след като текстът му вече е бил готов. Много важна за занимаващите с темата е унгарската историография, която е по-малко известна в българските научни среди. Освен това той предлага и някои текстове от изворите, непубликувани в цялост до сега.

И. Драгов започва изложението си с произхода на българите, като ги приема за част от огурските племена. Проследява, доколкото позволяват средновековните извори, събитията по формиране на Старата Велика България. Той избягва термина „държава“ и ползва „племенен съюз“. Ако направим аналогия със съюзите, които формират германските племена по време на преселването от север към пределите на Западната Римска империя, то явно става въпрос за доста хлабави краткотрайни връзки между различни етнически групи, които според обстоятелствата могат да се разпаднат и дори да станат враждебни или да се сплотят в единно държавно обединение.

Следващият разглеждан проблем се отнася до произхода на хазарите – също толкова неясен, но обикновено определян най-общо като тюркски. Най-ранните известия за техни държавни и кваздържавни обединения са от времето, когато са били част от Западнотюркския хаганат.

С придвижването им на запад двете групи неизбежно се срещат в земите на Източна Европа. Натискът на хазарите е неудържим, сблъсъкът води до поражението на Велика България и създаването на голяма хазарска държава с имперски амбиции и имперско управление. Дисертантът отбелязва, че в резултат на това хазарите контактуват най-малко с три групи българи – с тези настанили се в пределите на Източната империя и създали там своя държава – Дунавска България, с останалите под хазарска власт българи и формиращата се Волжка България.

Следва преглед на военните сблъсъци между българи и хазари и на някои аналогии в практикуването на държавната власт, като наследяването на бащата от сина, за разлика от Византия, където императорът по римски обичай поне номинално, се избира.

Важна част от изследването е посветна на страната на хазарите. Обърнато е внимание на характера на централизираното управление осъществявано от две отделни личности – хаган и бег, чиито функции се допълват. С течение на времето бегът, чиито прерогативи са предимно военни, придобива изцяло властта. Дисертантът се спира подробно на предположенията изразени от видни изследователи на темата. Разгледани са последователно и останалите достигнали до нас държавни длъжности. Огромната територия, върху която се организира хазарската власт предполага и включването на множество етнически групи, с различен начин на живот, преплитане съответно и на религиите, изредени от дисертанта в „Хазарската империя“. С ясен и точен изказ авторът проследява управленската структура на империята.

Доминира номадското животновъдство. При това положение е естествено да се търсят луксозни стоки отвън. Търговията е улеснена от няколко значителни търговски маршрута преминаващи през хазарска територия. Тя носи сериозни приходи в хазната и позволява да се развива паричното обръщение.

Сред разнообразното население на хаганата се практикуват различни религии. И. Драгов е проследил не само вероизповеданията, но и начина, по който се приемат. Впрочем по тази тема той е публикувал отделна статия. Официалната юдейска вяра е много удобна в политическо отношение, тъй като според Стария завет владетелят е първосвещеник, законотворец и военачалник.

Сред хазарите има няколко християнски анклав. Опитът на Византия да разшири влиянието на своята официална религия с мисията на Константин-Кирил Философ, не са успешни, докато ислямът, който навлиза малко по-късно

несъмнено дължи успеха си на арабската търговия и на приобщаването на хорезмийците към хазарската войска.

Последователно са разгледани военните конфликти със съседите.

Специално внимание се обърнато на българите в Хазарската империя. Епизодичните споменавания на хазарите на север от Черно море не позволяват да се установи дали те имат нещо общо с някогашната българска федерация. Около р. Дон съществува по-дълго време българска група, за която авторът смята, че приема хазарската политическа власт. Колкото до българите край р. Волга, авторът напълно основателно предпочита да не търси връзка с предишните български държавни или квазидържавни формирания, още повече че тяхната зависимост от централната хазарска власт в началото е неоспорима. Постепенно те успяват да се откъснат от контрола на хагана и създават своя организация, която съществува до монголското нашествие.

И. Драгов е публикувал и две статии по темата. Авторефератът е написан според изискванията.

Към качествата на дисертанта бих добавила и приятния му стил на писане.

След всичко казано до тук смятам, че уважаемото жури може с пълно основание да му присъди образователната и научна титла “доктор”.

София, 26.04. 2024 г.

Проф. дин. Красимира Гагова